

V

Jornades d'arqueologia de les Illes Balears

V

Jornades d'arqueologia de les Illes Balears

V Jornades d'arqueologia de les Illes Balears

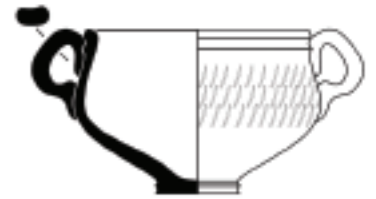
Consell de Mallorca

■ Vicepresidència de Cultura, Patrimoni i Esports

Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de les Illes Balears
Secció d'Arqueologia

EDICIONS DOCUMENTA BALEAR

V Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears

(Palma, 28 a 30 de setembre, 2012)

2013

Consell de
Mallorca

■ Vicepresidència de
Cultura, Patrimoni i Esports

EDICIONS **DOCUMENTA** BALEAR

Col·legi Oficial de Doctors
i Llicenciats en Filosofia i Lletres
i en Ciències de les Illes Balears
Secció d'Arqueologia

Coordiació:

Mateu Riera Rullan i Jaume Cardell Perelló

Edita:

Edicions Documenta Balear

ISBN:

978-84-154327-6-0

Dipòsit legal

D.L. PM-1126-2013

Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears

V Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears (Palma, 28 a 30 de setembre, 2012) / [Coordiació Mateu Riera Rullan i Jaume Cardell Perelló]- 360 p. ; 21x21 cm.
ISBN 978-84-154327-6-0

Mateu Riera Rullan i Jaume Cardell

1. Arqueologia – Mallorca – Congressos
902(460.32)

SUMARI

REDESCOBRINT CAP DE BARBARIA II (FORMENTERA). RESULTATS DE LA 6ª CAMPANYA D'EXCAVACIONS ARQUEOLÒGIQUES.....	15	SES PAÏSSES DE LILLIU: CONSOLIDACIÓ I EXCAVACIÓ ARQUEOLÒGIQUES 50 ANYS DESPRÉS.....	89
Pau Sureda, Maria Bofill, Edgard Camarós, Marián Cueto, Xavier Gonzalo, Dioscórides Marín, Alba Masclans, Adriana Molina, Esteban Álvarez		Bernat Burgaya, Jordi Hernández-Gash, Margalida Munar, Antoni Puig	
PRODUCCIÓ CERÀMICA A LES PITIÜSES A INICIS DEL II MIL·LENI BC: LA COVA DES RIUETS (FORMENTERA).....	25	14ª CAMPANYA D'EXCAVACIONS A SON FORNÉS (MONTUÏRI, ANY 2011): EL SANTUARI 2.....	101
Ricard Marlasca Martín, Josep M. López Garí, Màrius Vendrell, Lorena Merino		Paula M. Amengual, Albert Forés Gómez, Lara Gelabert Batllori, Sylvia Gili, Jordi Hernández-Gasch, Vicente Lull, Rafael Micó, Cristina Rihuete, Roberto Risch	
L'EXPLOTACIÓ DELS RECURSOS ANIMALS A LES PITIÜSES A INICIS DEL SEGON MIL·LENNI CAL BC: UN TRET DIFERENCIAL?.....	35	EL SANTUARIO DE CALESCOVES (ALAIOR, MENORCA): LA COVA DELS JURATS O ESSLÉSIA.....	109
Josep Maria López Gari, Ricard Marlasca Martín, Miguel McMinn Grivé, Damià Ramis Bernad		Margarita Orfila, Giulia Baratta, Marc Mayer	
ES BARRANC DE SA TRAMUNTANA, UN YACIMIENTO PREHISTÓRICO EN LA COSTA NORTE DE MENORCA.....	43	ESTUDIO DE LAS ÁNFORAS DE LA ÁFRICA BIZACENA LOCALIZADAS EN EL FONDO SUBACUÁTICO DEL PUERTO DE SANITJA (MENORCA).....	119
María Isidro, Fernando Contreras		Fernando Contreras Rodrigo, Antonio J. Talavera Montes, Pere Massó Bachpol	
RESULTATS PRELIMINARS DEL PROJECTE ENTRE ILLES: EL CAS DELS JACIMENTS DE SA FERRADURA (MANACOR) I CALA MORELL (CIUTADELLA).....	51	ESTUDIO DE LOS MATERIALES PROCEDENTES DE LA NECRÓPOLIS ALTO IMPERIAL DE CAN CORRÓ O DEL MATADERO, DE POLLENTIA (ALCUDIA, MALLORCA).....	127
Montserrat Anglada, Antoni Ferrer, Damià Ramis, Magdalena Salas		Francisca Cardona López, Sebastià Munar Llabrés, Margarita Orfila Pons, Antonio Arribas Palau †	
LOS ASENTAMIENTOS COSTEROS DE MENORCA: EL CASO DE ES CASTELLET (CALESCOVES, ALAIOR).....	59	LA TROBALLA D'UNA ÀREA DE NECRÒPOLIS ROMANA AL SUBSÒL DE LES ANTIGUES CASES DE CAN RAMIS A ALCÚDIA.....	135
Elena Sánchez López, Mario Gutiérrez Rodríguez, Margarita Orfila Pons		Miquel Àngel Sastre Vanrell, Francisca Cardona López	
CONTAMINACIONS DEGUDES A L'ENTERRAMENT I LA GESTIÓ DE CERÀMIQUES PREHISTÒRIQUES DE MALLORCA (c. 1750-50 aC).....	69	UN MODEL 3D PER A LA CIUTAT ROMANA DE POLLENTIA: ARQUITECTURA, TOPOGRAFIA I GEOGRAFIA.....	143
Daniel Albero Santacreu		Bartomeu Vallori Márquez, Miguel Àngel Cau Ontiveros	
ANÁLISIS ESTRATIGRÁFICO DE LA INTERVENCIÓN ARQUEOLÓGICA EN LA NAVETA ALEMANY 2010-2011.....	79	EL JACIMENT ROMÀ DE SON ESPASES: L'ORGANITZACIÓ DE LES ESTRUCTURES.....	149
María Calderón, Emmanuelle Gloaguen, Daniel Albero, Emili Garcia, Manuel Calvo		M. M. Estarellas Ordinas, J. Merino Santisteban, F. Torres Orell	

LA CERÀMICA DELS HORITZONS FUNDACIONALS DEL LLOC ITÀLIC DE SON ESPASES, PALMA (MALLORCA).....	155	PRIMAVERA DE 1230: ANDALUSINS REFUGIATS A LA SERRA DE LLEVANT (MALLORCA).....	229
Albert López Mullor, Albert Martín Menéndez, Maria Magdalena Estarellas, Josep Merino, Francisca Torres		Miquel Barceló, Helena Kirchner, Mateu Riera Rullan	
ELS PRIMERS ROMANS DE PALMA.....	167	L'ENTORN ARQUEOLÒGIC D'ALMALLUTX, UNA PROJECCIÓ A ESCALA DE LA SEQUÈNCIA D'OCUPACIÓ HUMANA DE L'ILLA DE MALLORCA. PRESENTACIÓ I PERSPECTIVES DE FUTUR.....	241
Francisca Torres Orell, Francisca Cardona López		Jaume Deyà Miró, Pablo Galera Pérez	
LA PRODUCCIÓN DE VINO EN LA ZONA CENTRAL DE IBIZA DURANTE LA ANTIGÜEDAD.....	173	L'ALQUERIA ISLÀMICA DE TORREPETXINA (CIUTADELLA, MENORCA).....	249
Juan José Marí Casanova, Glenda Graziani Echávarri		Helena Kirchner	
LA VIL·LA ROMANA DE SON SARD. DADES PRELIMINARS DE LES INTERVENCIIONS ARQUEOLÒGIQUES SUBSIDIÀRIES DE LES OBRES DE MILLORA DE LES CARRETERES MA-4032 I MA-4034 DE SON SERVERA-MALLORCA.....	181	ESTUDI DE LES CERÀMIQUES ISLÀMIQUES TROBADES A L'ESTACIÓ ARQUEOLÒGICA DE CORNIA (Maó, Menorca).....	255
Beatriz Palomar Puebla, Francisca Cardona López, Sebastià Munar Llabrés		Luis Plantalamor Massanet, Jaume Sastre Moll	
APROXIMACIÓN AL ESTUDIO DE LA CIUDAD ROMANA DE SANISERA (SANITJA – MENORCA).....	189	INTERVENCIÓN ARQUEOLÓGICA SUBACUÁTICA EN EL PECIO DE BOTAFUCH, SUBSIDIARIA DEL PROYECTO DE EXPLANA Y MUELLES COMERCIALES AL ABRIGO DEL DIQUE BOTAFUCH EN EL PUERTO DE EIVISSA (FASE DESROLLADA ENTRE EL 15 DE NOVIEMBRE DE 2011 Y EL 20 DE ENERO DE 2012).....	267
Cristina Bravo Asensio, Fernando Contreras Rodrigo		Sebastià Munar Llabrés, Josué Mata Mora	
CERÀMICA DE LA ANTIGÜEDAD TARDIA DE LA CIUDAD ROMANA DE SANISERA (PORT DE SANITJA, MENORCA).....	199	ARQUEOLOGIA CONCENTRACIONÀRIA A MALLORCA: EL CAMPAMENT DELS SOLDATS.....	275
Tatiana Valente, Fernando Contreras		Antoni Puig Palerm, Tomàs Suau Mayol	
ESTUDIO BIOARQUEOLÓGICO DE LAS NECRÓPOLIS DE SANISERA (SANITJA –MENORCA).....	205	RESULTADOS PRELIMINARES DE LA INTERVENCIÓN ARQUEOLOGÍA REALIZADA EN LA CASA DE CULTURA, CALLE RAMON LLULL Nº 3 DE PALMA (ISLA DE MALLORCA).....	283
Georgina Pacheco, Carmen Olivares, Jo Hurts, Fernando Contreras		María José Rivas Antequera, Mateu Riera Rullan, Damià Ramis Bernad	
GESTES, RITUALS FUNERARIS I ANÀLISI ANTROPOLÒGICA DELS ENTERRAMENTS DE L'ÀMBIT LATERAL SUD DEL BAPTISTERI I DE L'ÀMBIT A DEL SECTOR SUD DEL CONJUNT PALEOCRISTIÀ DE SON PERETÒ (MANACOR).....	213	RESULTADOS PRELIMINARES DE LAS EXCAVACIONES Y DEL CONTROL ARQUEOLÓGICO DE LAS FASES B y C EN EL BALUARD DEL PRÍNCIP DE PALMA DE MALLORCA.....	291
Llorenç Alapont, Magdalena Sastre, Rotger Leal		Antonia Martínez Ortega, Mateu Riera Rullan, Damià Ramis Bernad, M ^a José Rivas Antequera, M ^a Magdalena Riera Frau	
PERVIVENCIA DE LA COMUNIDAD JUDÍA EN LAS BALEARES DURANTE LA ANTIGÜEDAD TARDIA.....	223	SEGURIDAD EN EXCAVACIONES ARQUEOLÓGICAS.....	303
José Miguel Rosselló Esteve		Javier Sáenz Garcés	

PLANIMETRÍA EN “ELS CLOSOS DE CAN GAIÀ”. LA REANUDACIÓN DE UNA COOPERACIÓN.....	311
Christoph Rinne, Bartomeu Salvà i Simonet	
LA DOCUMENTACIÓ GRÀFICA AL PROJECTE DE RECUPERACIÓ, CONSOLIDACIÓ I MUSEÏTZACIÓ DEL MONESTIR BIZANTÍ DE L'ILLA DE CABRERA.....	315
Josep Maria Puche	
ESTRATÈGIES DE CONSOLIDACIÓ, RESTAURACIÓ I ADEQUACIÓ DEL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC. EL CAS DEL JACIMENT DELS CLOSOS DE CAN GAIÀ (2003-2012).....	325
David Javaloyas, Joan Fornés, Llorenç Oliver	
PRIMERES ACTUACIONS AL JACIMENT ARQUEOLÒGIC DEL PUIG FIGUER (ARTÀ).....	333
Magdalena Sastre, David Javaloyas, Emmanuelle Gloaquen	
ARQUEOLOGIA I PATRIMONI A SANTANYÍ.....	341
Nuria Martínez Rengel	
EL FONS ARQUEOLÒGIC DEL MUSEU DE MALLORCA. GESTIÓ DEL MOVIMENT 2008-2012.....	345
Rosa Maria Aguiló Fiol, Joana Maria Palou i Sampol	
ARQUEODIGITAL.COM EN LA DIFUSIÓ DEL PATRIMONIO HISTÓRICO-ARQUEOLÓGICO DE LA ISLA DE MALLORCA.....	351
Maria Szatkowska, Eneko González San Juan	
PROPOSTA DE METODOLOGIA PER A L'ELABORACIÓ DE VALORACIONS ECONÒMIQUES SOBRE EL PATRIMONI HISTÒRIC.....	355
Joana Maria Gual	

PRESENTACIÓ

És una satisfacció poder oferir aquesta publicació amb els articles de les feines presentades a les V Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears celebrades a Palma durant els dies 28 i 29 de setembre de 2012.

Amb el llibre que tenen a les seves mans torna a quedar demostrada l'excel·lent trajectòria que estan experimentant les Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears organitzades, principalment, per la Secció d'Arqueologia del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de les Illes Balears. Cal recordar que a les primeres Jornades celebrades l'any 2006 a Manacor, es varen presentar 12 xerrades, totes elles amb temàtiques força variades però sempre dins de l'àmbit mallorquí, i que l'any 2009, el Departament de Cultura i Patrimoni del Consell de Mallorca va voler col·laborar amb aquella iniciativa publicant aquells 12 treballs.

Aquella bona embranzida inicial va seguir donant fruits a les jornades de 2007 fetes a Felanitx, de 2008 a Maó, i de 2010 a Eivissa, passant a ser una reunió no només de temes de Mallorca, sinó de totes les Illes Balears. Totes aquelles jornades varen ser un èxit de participació i d'organització, i també varen poder arribar a ser convenientment publicades. Tot plegat va fer que s'anés consolidant aquell lloc de trobada, actualment bianual, pels professionals que treballen en temes relacionats amb l'arqueologia de les nostres illes. La mostra més evident de tals afirmacions és que a les jornades de l'any passat es varen arribar a presentar 44 xerrades on s'exposaren treballs vinculats a les illes de Mallorca, Menorca, Eivissa, Formentera i Cabrera.

El Consell de Mallorca, òrgan competent en matèria arqueològica, no podia deixar de col·laborar en un

esdeveniment tan significat celebrat a la nostra illa, i és per això que també ha volgut finançar completament el present exemplar de les *Actes V Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears*.

Els articles aquí publicats són una molt completa representació del que és avui l'arqueologia de les Illes Balears. La seva reduïda extensió acompanyada d'un nombre abundant d'il·lustracions fan que el seu interès no quedi únicament centrat en el món científic, sinó també per a tota aquella persona aficionada a l'arqueologia i, fins i tot, per al públic en general.

Joan Rotger Seguí
Vicepresident de Cultura, Patrimoni i Esports
del Consell de Mallorca

PRÒLEG

La publicació que tenen entre mans ha estat possible gràcies a la feina, majoritàriament desinteressada, de moltes persones que estimen l'arqueologia de les nostres illes. Pens que hauria de ser un deure per a tots els que treballam en el gremi, sovint gràcies només a diners públics, el retornar a la societat allò que se'ns ha pagat. Amb aquesta publicació crec que s'assoleix dita empresa d'una manera extensa donat que està composta per articles de síntesi, poc extensos i molt ben il·lustrats, que clouen en un producte apte i atractiu per a tota mena de lectors.

Un dels principals objectius de les Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears, ja des de la seva primera edició, era aconseguir un lloc comú on els professionals de l'arqueologia que fan feina a les illes Balears poguessin donar a conèixer els seus treballs més recents. Així, tots els articles presentats tenen dos elements comuns, per una banda estan relacionats amb l'arqueologia, i per l'altra el seu marc geogràfic està centrat a les illes Balears.

Les V Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears, celebrades a Palma entre els dies 28 i 29 de setembre de 2012, varen ser un èxit tant de participació com de públic. També ho varen ser en tot allò relacionat amb la seva organització, i aquí cal recordar i agrair les excel·lents tasques realitzades pels coordinadors Antonia Martínez, Jaume Cardell i Antoni Planas.

També vull donar les gràcies a la Societat Arqueològica Lul·liana i al Consell de Mallorca per la bona predisposició que varen tenir, i també com pels mitjans humans i materials que ens varen facilitar.

En aquelles jornades, promocionades per la Secció d'Arqueologia del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en

Filosofia i Lletres i en Ciències de les Illes Balears, es varen arribar a presentar 44 comunicacions signades per un total de 90 investigadors. A més, tant a la seu de la Societat Arqueològica Lul·liana, com a la del Consell de Mallorca, a l'edifici de la Misericòrdia, sovint es va arribar al centenar d'oients. És per això que crec que hem d'estar molt contents i orgullosos d'haver pogut tirar endavant la publicació de les actes d'un esdeveniment com aquell.

Pens que mai no s'havia aconseguit reunir un nombre tan elevat dels professionals que ens dedicam a l'arqueologia de les Balears. Tampoc mai s'havien presentat treballs de pràcticament tots els principals projectes que estan en marxa. Però tampoc no vull oblidar aquelles contribucions de feines més modestes que sovint han anat passant completament desapercebudes i oblidades, i de les quals estic convençut que també són cabdals per poder conèixer certs detalls del món arqueològic que d'una altra manera es podien arribar a perdre per sempre.

També ha estat una satisfacció veure que es publiquen treballs sobre alguns jaciments que romanien inèdits o dels quals feia anys que no se sabia res més que el que sortia a la premsa.

Una altra qüestió que ha quedat ben il·lustrada en aquest volum són els fruits de les demandes, entre d'altres, d'una gran part del col·lectiu d'arqueòlegs que feien feina l'any 2008 a Mallorca. Llavors es va demanar una millora en la concepció dels espais i infraestructures del Museu de Mallorca. Per tant, ens alegrem molt de la important millora dels magatzems de dit Museu presentats en aquest tom, una reivindicació a la qual no hem deixat de dedicar esforços i per la qual hem patit i seguim patint molts mals de cap.

En aquest sentit, esperem que prest se'ns torni a fer cas i no es continuï demanant malbaratar diners públics i privats per a siglar els materials arqueològics d'una manera irracional i gens pràctica.

En aquest volum es troben treballs centrats en labors o investigacions fetes a les illes de Mallorca, Menorca, Eivissa, Formentera i Cabrera, o del conjunt d'algunes o de totes elles. Dues terceres parts dels autors són originaris de les nostres illes, però volem destacar que una tercera part són investigadors de la resta de l'Estat o fins i tot de l'estranger.

La majoria dels articles estan fets per arqueòlegs, però també n'hi ha d'elaborats per historiadors, historiadors de l'art, epigrafistes, filòlegs, antropòlegs, biòlegs, geòlegs, museòlegs i restauradors. Són per tant un bon exemple de la pluridisciplinarietat que està assolint l'arqueologia, i també una bona mostra del seu de cada cop més important paper en la societat i en el món científic del segle XXI.

Em plau encara més poder presentar aquest volum en els moments terribles que el país està vivint. Certament no tinc dubtes sobre el fet que s'havien de practicar retallades en aquell model de desenvolupament irracional basat en el crèdit d'uns doblers que no teníem i que haurem de seguir pagant durant molts d'anys. Se'ns dubte hi ha despeses molt més prioritàries que allò que es pugui gastar relacionat amb el món l'arqueologia. Indubtablement la sanitat, l'educació i el benestar social han d'estar al davant d'aquest desemborsament. Però no s'hauria de deixar l'arqueologia al darrera de tot, perquè és un dels pilars per poder seguir adquirint nous coneixements de la nostra història que hauran de servir per educar millor les futures generacions. A més, i n'estic ben convençut, l'arqueologia hauria d'arribar a ser el motor per posar en valor un bon grapat de monuments que serveixin com a reclam turístic, i és que en aquest sentit jaciments de primer ordre no ens en falten.

Per tot plegat, crec que ha estat un gran encert de la Vicepresidència de Cultura, Patrimoni i Esports del Consell de Mallorca haver finançat aquesta publicació, una acció que volem reconèixer i agrair, especialment a la directora insular de Cultura i Patrimoni, Catalina Sureda, i al vicepresident de Cultura, Patrimoni i Esports, Joan Rotger.

No voldria acabar sense manifestar que em sembla evident que la publicació de les V Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears es caracteritza per ser un volum molt complet que crec que serà una fita a tenir en compte per al món de l'arqueologia balear.

Mateu Riera Rullan

President de la Secció d'Arqueologia del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de les Illes Balears.

L'ENTORN ARQUEOLÒGIC D'ALLMALLUTX, UNA PROJECCIÓ A ESCALA DE LA SEQÜÈNCIA D'OCUPACIÓ HUMANA DE L'ILLA DE MALLORCA. PRESENTACIÓ I PERSPECTIVES DE FUTUR

Jaume Deyà Miró
Pablo Galera Pérez

La sequera del passat estiu 2011 i la conseqüent davallada de les aigües del Gorg Blau permeteren posar de manifest la importància arqueològica i històrica de la zona. Les restes evidencien una ocupació continuada de l'indret des dels inicis del poblament illenc fins arribar a l'època moderna. Les característiques geofísiques i ambientals de la vall li confereixen un alt valor estratègic que s'evidencia per la inusual abundància de jaciments arqueològics documentats en tot el seu entorn. Esmement especial mereix la localització d'un important assentament rural islàmic que possiblement va constituir un dels principals centres de resistència almohade al llarg de la conquesta cristiana de Mallorca. A la present comunicació es presenten els resultats preliminars i els plantejaments de la investigació.

Introducció

La vall d'Almallutx, a la Serra de Tramuntana, ha proporcionat un seguit de troballes arqueològiques de gran importància científica. La seva localització baix les aigües de l'embassament del Gorg Blau suposa l'exposició del dipòsit arqueològic a unes condicions ambientals extremes.

Les dinàmiques de descomposició i alteració sedimentàries a les que es veu exposada la superfície inundada, totalment desproveïda de coberta vegetal, ha propiciat que nombroses restes aflorin a la superfície. Aquest fet constitueix el principal condicionant que determina pràcticament tots els àmbits i fases de la investigació.

Antecedents

Les restes conegudes prèvies a la nostra intervenció eren:

1) Els "Santuàries Talaiòtics" i l'estructura quadrada que hi ha a sobre del puig des Castellot. Aquests santuaris foren

excavats per l'equip dirigit per l'arqueòleg M. Fernández-Miranda entre l'any 1969-70 (Fernández-Miranda *et al.* 1971), moment en el que s'estava construint el futur embassament.

2) Les restes musulmanes situades entorn a les actuals cases d'Almallutx. Antoni Matheu i Antoni Estades localitzaren i excavaren quatre habitacions almohades entre l'any 1970-71 (Zozaya *et al.* 1972).

3) Conjunt d'informacions rebudes per Antoni Matheu d'algunes troballes realitzades a dos abrics rocosos.

Primera campanya

A l'hora de plantejar els treballs de prospecció, s'ha establert una divisió espacial de la Vall i del seu entorn en àrees diferenciades en funció de les seves característiques geofísiques. Com a resultat s'han distingit tres Unitats de Documentació (UDs), sobre les quals s'hi aplicaran diferents estratègies de prospecció.

D'entre les tres UD's resultants, s'ha prioritzat el treball a la denominada UD 1, ja que la pràctica totalitat de la seva extensió se situa sota la cota màxima d'inundació de l'embassament. La seva anàlisi, per tant, està subjecta a un condicionant fonamental que imposa els límits, tant espacials com temporals, per a l'aplicació de la prospecció: la línia d'aigua.

Fins ara s'ha dut a terme una primera campanya d'intervenció, consistent en una labor de prospecció sistemàtica superficial, en l'aixecament planimètric de les estructures observables en superfície, i en la recuperació de material superficial susceptible de deterioració, espoli o destrucció.

Aquests treballs han pogut ser aplicats en aquelles zones de la UD1 que han aflorat sobre el nivell de l'aigua embassada. Actualment ens trobem en una fase de gestió i anàlisi de la informació obtinguda durant aquesta primera campanya. A continuació avancem alguns dels resultats preliminars de la prospecció.

Prospecció

Fins al moment, la projecció en planta de les distintes àrees documentades abraça una extensió superior als 120.000 m².

La gran diversitat tipològica, funcional i cronològica dels jaciments localitzats ens permet obtenir una visió ininterrompuda de l'ocupació de la vall, que s'inicia des del calcolític fins a l'època actual. Hem de puntualitzar la dificultat que representa definir cronoculturalment algunes estacions en base, tan sols, a les restes arquitectòniques i/o materials mitjançant una exploració superficial. A més de la dificultat de definir les diverses fases culturals, ja que el reaprofitament continu d'estructures d'èpoques anteriors és una pràctica considerablement recurrent en aquest indret. Tots aquests factors provoquen que plantejem una proposta preliminar de l'evolució del poblament de la vall, a l'espera de futures intervencions arqueològiques.

1) Ocupació calcolítica.

D'aquest període cultural s'ha pogut localitzar un jaciment funerari que, en base al material ceràmic, el podríem ubicar dins un horitzó del calcolític final. Es tracta d'una petita balmeta situada dins el barranc que forma el naixement del torrent del Gorg Blau. La caiguda de la part superior d'aquesta formació geològica, ha provocat que uns grans blocs segellin els nivells arqueològics. Sobre alguns d'ells quals s'hi ha pogut documentar ceràmica del període islàmic. En canvi, sota aquests mateixos blocs es va poder observar un muret de pedra que delimitava un espai funerari. Associat a aquest mur és visible un tall al sediment on aflora un dens paquet d'ossos humans mesclat amb fragments ceràmics d'aquesta mateixa cronologia. La ceràmica, tant a nivell tècnic com compositiu, apunta cap aquests horitzó.

2) Ocupació bronze inicial/naviforme.

Referent a aquesta període cultural, s'ha pogut localitzar el que serien les restes d'alguns àbsides i murs corresponents a un conjunt de navetes. Associat a aquestes restes es recuperà el fragment d'un afilador o placa lítica que presenta una doble perforació. A més, a tot el perímetre de la vall s'han pogut localitzar nombrosos fragments d'ascles i de falç de sílex.

D'ús funerari s'han pogut documentar dues estacions: una balmeta ubicada dins el barranc on neix el torrent del Gorg Blau i una cavitat sobre la font de sa Roca.

Quant a la balma del torrent, presenta un parament de tècnica ciclòpia que tanca un petit àmbit funerari. Malauradament la balma fou aprofitada durant l'ús etnogràfic del indret, i el sediment arqueològic fou buidat al davant seu formant una rosseguera on abunda material ceràmic i restes humanes.

La cova de la font presenta una planta estreta, allargada i amb escassa altura. La superfície es troba coberta per una capa de pedres de petites i mitjanes dimensions, entre les quals s'hi poden observar ossos humans. La ceràmica documentada ens planteja, com a mínim, dos moments històrics d'ús: un primer, entorn al Bronze inicial/naviforme, a partir de la troballa d'un fragment de llavi decorat amb unguilacions pertanyent a una peça globular; i un segon moment que podria correspondre al talaiòtic/postalaiòtic per la troballa de dos claus de ferro i ceràmica que apunta a aquesta cronologia.

3) Ocupació talaiòtica/postalaiòtica.

És destacable el gran volum de restes d'aquest període. La dispersió material a tot l'entorn de la vall és prou considerable. La prospecció entre les Cases d'Almallutx i la Font de sa Roca ha donat com a fruit la constatació de les restes d'un gran recinte emmurallat, que correspondria al perímetre d'un poblat talaiòtic/postalaiòtic, que s'ubica a uns 400 metres dels santuaris d'Almallutx. Són visibles un gran nombre d'estructures de dimensions considerables. El perímetre presenta diferents recintes, on s'ha de destacar l'inferior per la seva ampla superfície. Tot indica que bona part d'aquest recinte fou distorsionat i reutilitzat en l'ocupació islàmica de la vall.

A banda d'estructures d'hàbitat i defensa, s'han pogut localitzar dues necròpolis.

1. Coveta de ses Cases d'Almallutx. Petita cavitat situada sota el pujolet on s'ubiquen les cases. L'espai, d'uns 15 m², presenta una abundant dispersió de restes tant ceràmiques com humanes en superfície. La composició de les pastes ens proposa un horitzó inscrit dins el talaiòtic.

2. Coval d'en Toni de Cuber. Gran balma situada a uns 50 m de la coveta del torrent d'Almallutx. Presenta un imponent mur de tancament ciclopi, que en alguns trams conserva

fins a dos metres d'altura. El jaciment es troba totalment segellat per la caiguda de grans blocs de pedra.

4) Ocupació romana

Les restes d'aquest període les trobem ben concentrades, fins al moment, en una àrea reduïda. Hi apareix abundant ceràmica sigil·lada, de parets fines, fragments d'àmfora i de tègules. S'hi poden observar gran nombre de murs, molt ben alineats i treballats, que també foren reutilitzats i modificats en època islàmica. Tot això ens fa sospitar la presència d'una vil·la al indret.

5) Ocupació medieval-islàmica

La informació obtinguda mitjançant els treballs de prospecció, dibuix d'estructures i estudi dels materials superficials duts a terme en la UD1, permet afrontar una primera aproximació a la problemàtica que planteja la caracterització de l'ocupació islàmica a Almallutx a partir del registre arqueològic. Informació que ha de ser posada en comú amb aquella altra procedent de l'anàlisi de les fonts documentals.

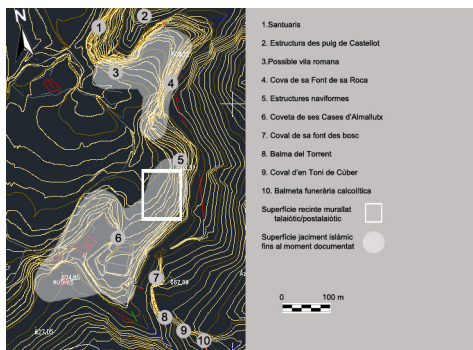

Fig. 1. Ubicació dels jaciments documentats a la zona prospectada

Almallutx en els documents.

Són dos els documents fonamentals que recullen les primeres referències textuales d'Almallutx:

En el *Llibre dels Feits del rei En Jaume*, conegut com *Crònica de Jaume I* (Soldevila 1983), en relatar els prepara-

tius i els fets d'armes de la conquesta de Mallorca, es fan constants al·lusions a les muntanyes de *Almeruig*, on, segons es narra en aquesta Crònica, es va refugiar gran part de la població que havia fugit durant el setge a la *Madina*.

L'altre gran testimoni documental prové del *Llibre del Repartiment del Rei*,¹ que ha estat objecte recentment d'anàlisis estructurals complexos (Pérez 2010) que estan revelant el seu veritable potencial com a font d'informació.

En aquest document es procedeix al registre del repartiment dels territoris i béns que passen a mans dels magnats, porcioners i beneficiaris de la conquesta. En descriure les alqueries situades al territori de les muntanyes, es fa referència a la *Alqueria d'Almelutx, XV jovades. És den R. de Sent Marti*. Al mateix temps, a l'apartat que recull els béns que el Rei transfereix a Pere de Portugal després de infeudar-li el regne de Mallorca, s'noten sis molins que es troben al territori de *Almaluchy*.

Al 1593, l'historiador Joan Binimelis (1927), possiblement prenent com a referència el propi *Llibre del Repartiment*, remarca l'existència a *Almallutx*, just després de conquistada Mallorca, d'una alqueria i de sis molins. Especialment interessant és el to que utilitza per descriure la Vall: "*Fue este lugar en tiempo de los moros poblacion en forma; véense al presente ruinas del edificio de su mezquita. Y después de conquistada Mallorca en el repartimiento que el Rey hizo, era ya solo alqueria de 15 jovadas que dio el Rey a Raimundo de San Martí, con 6 molinos de agua que había allí entonces*".

La fossilització i pervivència del topònim (Roselló 2007d, 42) fins a l'actualitat atorga a aquestes referències documentals un valor de prova inequívoca per sostenir l'existència, almenys, d'una alqueria islàmica a Almallutx.

Qarya Almallutx

L'alqueria d'Almallutx encaixa en els patrons d'ocupació de l'espai rural islàmic documentats (Barceló & Kirchner 1995; Argemí 1996; Kirchner 1997; Sitjes 2008) en diferents zones de l'illa: nuclis d'hàbitat dispersos associats a espais de regadiu, situats en vessants i fons de vall, i als seus corresponents sistemes hidràulics, en ocasions compartits per diverses

¹ Existeixen diverses versions dels diferents còdexs publicades Busquets 1952, 1954; Bofarull 1856; Soto 1984; Rosselló 2007.

àrees residencials. Una estructura que historiogràficament ha estat entesa com a reflex del propi model d'organització social de tipus tribal o clànic de la població andalusina.

Les característiques geofísiques i ambientals de la vall, amb abundants recursos hídrics en forma de surgències naturals i de cursos d'aigua, així com el predomini de terres fèrtils en el seu fons, dotarien a aquest territori d'un alt potencial productiu que contrasta amb el seu entorn agrest i poc habitable.

Una de les principals vies de recerca plantejades en el Projecte té com a objectiu la caracterització de l'assentament andalusí. Els dos factors transversals que, travessant fronteres teòriques (Lara 2009), vehiculen qualsevol anàlisi arqueològic, TEMPS i ESPAI, acullen en aquest cas qüestions essencials per escometre aquesta labor.

En relació a la magnitud temporal, constitueixen aspectes ineludibles situar el moment de fundació de la *qarya*, identificar les fases d'ocupació de la/es seva/es àrea/es de residència, establir el *timing* en l'ús dels espais productius, o constatar dis/continuitats en la utilització de les àrees funeràries.

Pel que fa al factor espai, des d'una perspectiva *macro*, l'assentament s'ha d'entendre inserit en el marc geogràfic de la *Serra*. Per a una anàlisi adequada serà necessari parar esment a les estructures complexes derivades de creuar la constant EMPLAÇAMENT amb variables de naturalesa heterogènia relacionades amb paràmetres d'ordre natural (geomorfologia, hidrologia, clima, tipus de sòls...), d'ordre socioeconòmic (vies de comunicació, relacions de visibilitat, distribució d'assentaments...), i que en definitiva connecten amb la dimensió dels aspectes cultural i ideològic (metaidentitat població rural [Sebastian 2011, 198-201]...).

A nivell mesoespacial, es persegueix la identificació i caracterització de les diferents àrees funcionals que poguessin conformar l'assentament, per posteriorment escometre l'anàlisi estructural de les relacions que aquestes presentin entre si.

En aquest sentit, els treballs de prospecció aplicats a la superfície de la UDI ja permeten avançar alguns resultats; la identificació de, almenys, dues àrees de concentració d'estructures espacialment individualitzables i relativament properes entre si, a les quals a més s'han pogut associar dos espais d'ús funerari, ens obliga a considerar diferents possibilitats:

– Que ens trobem davant àrees funcionals diferents, en estreta relació espacial, que defineixen models complexos d'assentament. Estructures anàlogues es troben ben documentades en l'ús de l'espai rural per part de les comunitats islàmiques. Vegin-se com a exemples el cas del complex *hisn-qarya* (Glick 2007, 37) a *al-Andalus* o el de poblat-*agadir* en territori andalusí (Torró & Segura 2000) i al Nord d'Àfrica (Delaigne 2006).

– Que es tracti de nuclis residencials independents, cadascun d'ells pertanyent a un clan o grup tribal, i tal vegada compartint un sistema hidràulic comú. Un model, d'altra banda, ja documentat en altres zones de l'illa (Kirchner 1997; Sitjes 2008) i d'Andalusia oriental (Delaigne 1990, 147).

– Que tots dos nuclis representin moments de fundació i ús diacrònics, i per tant reflecteixin ocupacions aïllades i independents, les restes constructives de les quals poguessin ser objecte de reutilitzacions parcials posteriors.

– Que alguna de les àrees construïdes tingués el seu origen en les necessitats experimentades per la població en períodes de conflicte, especialment durant els episodis de conquesta de l'illa per part de les forces cristianes. L'avanç dels treballs duts a terme fins ara permet considerar aquesta possibilitat com la més coherent amb el registre arqueològic documentat.

Òbviament, es tracta d'una relació provisional d'hipòtesis preliminars. Si són exposades aquí és amb la intenció d'il·lustrar les possibilitats del procés d'inferències que permet l'aplicació d'una anàlisi mesoespacial en el jaciment, i en cap cas s'han de considerar com a definitives.

Per acabar amb el factor espai, cal remarcar la utilitat de l'anàlisi *micro* en un jaciment amb unes característiques deposicionals com les que podem entreveure a Almallutx. L'exposició dels seus avantatges ens servirà de pont argumental per enllaçar amb l'altra gran via de recerca que reclama el jaciment islàmic: la seva possible vinculació amb la conquesta de la Serra.

Almallutx 1229 - 12...?

A l'apartat "Almallutx en els documents" ja s'ha al·ludit a una possible implicació del jaciment en els episodis de la conquesta cristiana de l'illa. No és lloc aquest per detenir-se en les complexitats que es deriven de les relacions entre les

fonts escrites i el registre arqueològic, tema d'altra banda àmpliament tractat (Barceló 1992; Eiroa 2004) en contextos més adequats que el d'aquest article. Sí que mereix la pena emfatitzar que qualsevol exercici d'interpretació textual ha de prendre consciència hermenèutica del context de creació i, alhora, del propi context des del qual s'aborda la interpretació. En la recerca històrica sol ser habitual la consideració desigual de tots dos registres, especialment quan no presenten una correspondència directa. L'establiment de dialèctiques complexes entre ambdues fonts d'informació, sempre partint d'una aproximació crítica a cadascuna d'elles, sembla el camí a seguir.

En aquest sentit, la recerca d'un jaciment com Almallutx exigeix valorar la interacció entre ambdues entitats sota el màxim rigor crític possible, sempre considerant les seves especificitats, però sense renunciar al potencial que alberguen les seves múltiples combinacions. Posem per cas l'al·lusió a l'existència d'una mesquita a Almallutx inclosa en el manuscrit de Joan Binimelis (1927) anteriorment esmentat; enfront d'una referència documental directa, el registre arqueològic es mostra ambigu. Fins al moment², des d'un punt de vista material, únicament la recuperació en superfície de diversos fragments pertanyents a un bací decorat en corda seca total, tipologia que alguns autors han definit com a "orzas de abluciones" (TORRES BALBAS 1983, 233) o associat a "...els evacuatorios de las mezquitas o de los palacios..." (Rafael Azuar 1989, 119), permet suggerir l'existència d'un temple a Almallutx.

Respecte a la hipòtesi que l'assentament, al llarg del procés de conquesta cristiana de l'illa, funcionés com a lloc de refugi per determinats nuclis de població islàmica, existeixen algunes evidències d'ordre material que permeten ser vinculades amb tal possibilitat. En una intervenció puntual realitzada l'any 1970 (Zozaya *et al.* 1972) a l'interior de diverses estructures situades a la que hem denominat Zona E, es documenta un nivell homogeni de cendres i carbó que s'estén per gran part de la superfície excavada, en el qual s'insereixen la majoria dels materials exhumats, els quals, a la vegada, presenten clars signes de rubefacció. D'altra banda, l'evident adscripció almohade de l'aixovar recuperat, l'elevat índex d'integritat que presenten les peces, així com la seva ubicació en relació a

2 No hem d'oblidar que fins al moment tan sols s'han dut a terme treballs de prospecció superficial, i que aquests s'han vist espacialment limitats a les àrees permeses pel nivell de l'aigua de l'embassament.

l'espai arquitectònic, porta als seus excavadors³ a considerar que es tracta de dipòsits segellats des del mateix moment de la seva destrucció, possiblement esdevinguda en ple ús de l'espai durant l'última fase d'ocupació islàmica de l'Illa.

Davant unes característiques deposicionals de tal naturalesa, l'anàlisi microespacial adquireix una gran utilitat com a mètode de registre d'informació en determinats contextos. Inferències de tipus funcional que permetin caracteritzar l'ús d'estructures i àmbits concrets, identificar pràctiques i activitats desenvolupades en el jaciment, o llançar llum sobre allò que esdevingué en el moment del seu abandonó, són només algunes de les seves possibilitats.

Per finalitzar, creiem necessari incidir que la pràctica totalitat de les qüestions aquí exposades concernents a la problemàtica que planteja el jaciment, així com moltes altres d'igual rellevància per abordar la seva interpretació, es veuen directa o indirectament afectades per la singularitat dels aspectes postdeposicionals derivats de les dinàmiques d'estrès ambiental provocades per l'embassament.

La contínua exposició del dipòsit arqueològic al mantell d'inundació, la conseqüent saturació hídrica del paquet sedimentari, la incidència directa de l'aigua de pluja i d'escorrentia sobre el mateix (ja suficientment "afeblit" i totalment desproveït de coberta vegetal) en períodes en els quals el nivell de l'aigua embassada descendeix, ha generat una progressiva pèrdua del que podríem considerar la "matriu" sedimentària en la qual s'insereixen les restes, provocant en alguns casos l'aflorent dels propis nivells d'ocupació i ús de l'espai interior d'algunes estructures. A més, unes condicions ambientals tan agressives han afectat de forma directa les propietats físiques de determinats elements materials que conformen el jaciment. Sospitem, per exemple, que han impedit la conservació de qualsevol resta de fàbrica en tapial, absent per complet en la composició de les estructures documentades en prospecció, identificables únicament pels seus sòcols de pedra.

Som conscients del repte metodològic que en aquest sentit planteja la recerca d'un jaciment com Almallutx, així com de la necessitat d'afrontar-ho si allò que es pretén és llançar llum sobre un període tan ric com encara, en molts aspectes, pràcticament desconegut a l'illa.

3 Agraïm a Antoni Matheu i Antoni Estades la seva col·laboració en posar a la nostra disposició tota la documentació generada durant la intervenció.

Fig. 2. Enterrament maqbara afectat per l'erosió de l'aigua.

Figs. 3-4. Circumstàncies en les que es troben alguns dels materials per l'efecte de l'embassament.

BIBLIOGRAFIA

ARGEMÍ, M. 1996: "El sistema de molinos andalusí del guz de Yartan (Mayurqa)", *Agricultura y regadío en al-Ándalus. II Coloquio de Historia y Medio Físico*, Almería, pp. 259-271.

AZUAR, R. 1989: *Denia islámica. Arqueología y poblamiento*. I Instituto de Cultura Gil Albert. Alicante.

BALLESTEROS ARIAS, P.; EIROA, J.; FERNÁNDEZ MIER, M.; KIRCHNER, H.; ORTEGA ORTEGA, J. QUIRÓS CASTILLO, J. A.; RETAMERO, F.; SITJES, E.; TORRÓ, J.; VIGIL ESCALERA, A. 2010: *Por una arqueología agraria de las sociedades medievales hispánicas. Propuesta de un protocolo de investigación*. In: H. Kirchner (Ed.), *Por una arqueología agraria. Perspectivas de investigación sobre espacios de cultivo en las sociedades medievales hispánicas*. Oxford: BAR International Series 2062.

BARCELÓ, M. 1992: "Historia y Arqueología", *Al-Quantara*, 13, pp. 457-462.

BARCELÓ, M.; KIRCHNER, H. 1995: *Terra de Falanís. Quan Felanitx no ho era. Assentaments andalusins i organització de l'espai al sud-est de Mallorca*. Palma.

BAZZANA, A., y GUICHARD, P. 1979: "Un problème. Châteaux et peuplement en Espagne médiévale: l'exemple de la région valencienne". *Flaran* 1, Auch, pp. 191-202.

BINIMELIS, J. 1927: *Nueva historia de la isla de Mallorca y de otras a ella adyacentes*.- Imp. José Guasp.- Palma, tom IV, capítol XIV.

BUSQUETS, J. 1952: "El código latinoarábigo del Repartimiento de Mallorca (Parte latina)", a *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 30. Palma, pp.708-758.

DELAIGUE, M.C. 1990: "Mutations de l'espace villageois en Andalousie orientale. Effets immédiats et lointains de la Reconquête", *Mélanges de la Casa de Velázquez*, t. XXVI/1, 1990, pp. 131-162.

DELAIGUE, M.C.; ONRUBIA, J.; AMARIR, A.; BOKBOT, Y. 2006: "Etnoarqueología de los graneros fortificados magrebíes: el agadir de Id Aysa (Amtudi, Marruecos)". En I. Briz i Godino, *Etnoarqueología de la Prehistoria: más allá de la analogía*. Barcelona: CSIC, pp. 161-172.

EIROA RODRIGUEZ, J. A. 2004: "La relación entre

documentos escritos y Arqueología en el estudio de la Edad Media en Europa: reflexiones para un debate teórico y metodológico.”, *Ágora. Revista de Historia y Geografía*, Vol. 10, n. 1-2 (jan/diez. 2004), Universidade de Santa Cruz do Sul, pp. 113-127.

FERNÁNDEZ-MIRANDA, M.; ENSEÑAT, C.; ENSEÑAT, B. (1971). “El poblado de Almallutx (Escorca, Baleares)”. *Excavaciones Arqueológicas en España* nº 73.

GLICK, T. F. 2007: *Paisajes de conquista. Cambio cultural y geográfico en la España medieval*, Valencia, Universitat de Valencia.

GUICHARD, P. 1976: *Al-Andalus. Estructura antropológica de una sociedad islámica en Occidente*, Barcelona, Barral, 1976.

KIRCHNER, H. 1997: *La construcció de l'espai pagès a Mayurqa: les valls de Bunyola, Orient, Coanegra i Alaró. Mallorca*: Universitat de les Illes Balears.

KIRCHNER, H. 1998: “Redes de alquerías sin hûsun. Una reconsideración a partir de los asentamientos campesinos andalusíes de las islas orientales”, en A. Malpica (dir.): *Castillos y territorio en al-Andalus*, Granada, pp. 450-469.

KIRCHNER, H. 2009: “Original design, tribal management and modifications in Medieval hydraulic systems in the Balearic Islands (Spain)”. *World Archaeology, The archaeology of water* 41 (1), pp. 148-165.

LARA, A. 2009: “El arte del Espacio y el Tiempo en Arqueología”. *Revista de Antropología Experimental*, nº 9, 2009. Universidad de Jaén (España) Texto 15, pp. 207-223.

PÉREZ, P. 2010: “Mallorca, 1230-1232. Reflexions a partir de la relectura del códex llatinoaràbic del repartiment”, *Butlletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 66, Palma de Mallorca, 9-34.

PUY, A. 2012: *Criterios de construcción de las Huertas Andalusias. El caso de Ricote (Murcia, España)*. Tesis Doctoral. Barcelona. Universitat Autònoma de Barcelona.

ROSSELLÓ, G. 2007a: *Documents cabdals del Regne de Mallorca. El Llibre del Repartiment i la documentació feudal*.- Parlament de les Illes Balears. Salamanca.

ROSSELLÓ, G. 2007b: *Documents cabdals del Regne de Mallorca. Còdex llatinoaràbic del Repartiment de Mallorca*. ARM, s/n.- Parlament de les Illes Balears. Salamanca.

ROSSELLÓ, G. 2007c: *Documents cabdals del Regne de Mallorca. Llibre del Repartiment de Mallorca o Llibre del Rei* (ARM, 18).- Parlament de les Illes Balears. Salamanca.

ROSSELLÓ, G. 2007d: *El islam en las Islas Baleares. Mallorca musulmana según la Remembrança de Nunyo Sanç i el Repartiment de Mallorca*, Palma: Universitat de les Illes Balears.

SEBASTIAN, M. 2011: *The Castles of Mallorca: A diachronic perspective of the dynamics of territorial control on an Islamic island*. Tesis Doctoral. Exeter. University of Exeter.

SITJES, E. 2008: *Assentaments i sistemes hydraulics andalusins a la part de Manacor abans i just després de la conquesta catalana (1229-30)*. Tesis Doctoral inèdita. (Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra).

SOLDEVILA, F. 1983: *Les quatre grans cròniques: Jaume I. Bernat Desclot. Ramon Muntaner. Pere III*.- Ed. Selecta. Barcelona.

TORRÓ J.; SEGURA, J.M. 2000: “El castell d’Almizra y la cuestión de los graneros fortificados”, *Recerques del Museu d’Alcoi* nº 9. Alcoi, pp. 145-164.

ZOZAYA, J.; FERNÁNDEZ-MIRANDA, M.; i MOURE, A. 1972: “El yacimiento medieval de Almallutx (Escorca, Baleares)”, a *Noticiario Arqueológico Hispánico*, nº 1, pp. 198-220.